

Bijtproblemen hebben veel oorzaken

Bijtgedrag vormt een ernstig probleem bij vleesvarkens. Meestal komt het voort uit frustratie of uit het dier op die manier ongemak. De praktijk leert dat staart- en oorbijten verschillende oorzaken heeft. Het vergt dus een totaalaanpak om het probleem op te lossen. – KEMPISCH INSTITUUT VOOR LAND- EN TUINBOUWONDERZOEK VZW –

Staart- en oorbijten kan heel wat oorzaken hebben. (Foto: KILTO)

Het demonstratieproject 'Omgevingsverrijking bij varkens om bijtletsels te voorkomen' bij de Afdeling Duurzame Landbouwontwikkeling (ADLO) loopt intussen anderhalf jaar. Onderzoekers van de Katholieke Hogeschool Kempen (KHK) en het Zoötechnisch Centrum (ZTC) van de K.U.Leuven willen hierin het probleem situeren (zie ook *Landbouw&Techniek* 12, 2008), aan de praktijk toetsen en oplossingen formuleren. Dit demonstratieproject krijgt financiële steun van de Europese Unie en het Departement Landbouw en Visserij van de Vlaamse overheid.

In november luisterden de onderzoekers naar praktijkervaringen van getroffen varkenshouders. Al snel bleek dat staart- en oorbijtgedrag bij vleesvarkens een multifactorieel probleem is. Een overzicht.

Voedersamenstelling

In de literatuur vinden we beschrijvingen van relaties tussen het toegediende voeder en het gedrag van dieren. Zowel een laag eiwitvoeder als een deficiëntie aan mineralen kan staartbijtgedrag veroorzaken bij varkens. Ook praktijkervaringen wijzen op een verband tussen voeders en frustratiegedrag, meer bepaald bijtgedrag. Tijdens de discussienamiddag met varkenshouders bleek dat het bijtgedrag de voorbije tien jaar sterk is toegenomen. Het verbod van diermeel en antimicrobiële groeibevorderaars (Ministerieel besluit 12/02/99) in diervoeders ligt mogelijk aan de basis. Diermeel en beendermeel zijn waardevolle grondstoffen. De voeders op basis van deze dierlijke eiwitten of diermeel zouden minder aanleiding geven tot staart- en oorbijten dan de huidige voeders die samengesteld zijn met plantaardige eiwitten.

Volgens de betrokkenen zou ook een slechte kwaliteit van het toegevoegde vet meer frustratiegedrag uitlokken. Bij biggen van ongeveer 10 kg kon een varkenshouder het staartbijtprobleem (gedeeltelijk) oplossen door over te schakelen op een voeder met 25% gerst. Hierdoor werden de dieren rustig, vermoedelijk

Genetica en geslacht

De genetica kan ook een grote invloed hebben op de aanwezigheid van bijtgedrag bij varkens. Vleesvarkens die afkomstig zijn van kruisingen van verschillende beren met zeugen met dezelfde genetische achtergrond kunnen een verschillend gedrag vertonen. In de praktijk zouden biggen van een beer die genetisch meer gevoelig is voor snuffelziekte – misvorming van de neus is niet altijd zichtbaar – meer oor- en staartbijtgedrag vertonen. Onderzoekers vermoeden dat deze dieren zich onbehaaglijk voelen: ze zijn meer onderhevig aan stress door het minder gemakkelijk ademen en minder eten. Literatuurgegevens tonen vreemd genoeg ook dat varkens met grote afhappende oren meer aan de staart worden gebeten dan varkens met rechtopstaande oren. Mogelijk is dit aan erfelijke nervositeit gelinkt.

Het gescheiden opfokken van baren en zeugjes kan het bijtgedrag beperken in de praktijk. Het staat vast dat mannelijke varkens meer beten krijgen aan de staart dan hun vrouwelijke soortgenoten. De staartletsels zijn bovendien meer uitgesproken. Maar het gescheiden opfokken reduceert het bijtgedrag niet in groepen met uitsluitend gelten, wel in groepen met enkel baren.

omdat er minder darmproblemen optraden. Maar het bijtprobleem bleef zich toch nog lichtjes manifesteren. In het verleden bleek bijvoederen met haringmeel gunstig. Dan kan het vlees wel een vissmaak krijgen. Bovendien mag je in het kader van specifieke maatregelen ter bescherming tegen gekkekoelziekte (BSF) geen haring- of vismeel gebruiken op bedrijven die naast varkens ook herkauwers houden.

De literatuur leert ons dat het toevoegen van zout in het voeder of het afzonderlijk ter beschikking stellen, het bijtgedrag van de dieren niet beïnvloedt. Maar zouttekort kan dan weer wel staartbijtgedrag uitlokken. Verder vermindert een dagelijkse portie gehakselde maïs soms het oor- en staartbijtgedrag van de dieren.

Sommige varkenshouders vertelden dat ze de eerste weken na het wijzigen van het voeder minder staart- en oorbijten vaststelden bij hun dieren. Toch kwam het probleem na een tijdje terug op de voorgrond. Het voeder veranderen of de varkens de keuze laten tussen twee of meerdere voeders kan dus mogelijk dienen als een preventieve maatregel voor uitbraken van frustratiegedrag.

Klimaat en huisvesting

Klimaat en huisvesting zijn niet alleen belangrijk voor de optimalisatie van de productieparameters, maar ook voor het gedrag van de dieren. Vele problemen van staart- en oorbijten zijn te wijten aan een slechte verluchting en ventilatie. Een goede ventilatie is noodzakelijk voor continue luchtverversing en voor de afvoer van de overtollige warmte die de dieren produceren. De meest veilige norm voor de ventilatie is nog steeds een debiet van 1 m³ per uur en per kg levend gewicht in combinatie met een luchtsnelheid van

1 m/s ter hoogte van de hoofdluchtinlaat. Om na te gaan of de instellingen van de regelapparatuur correct zijn, verblijf je best zelf een tijdje in de stal. Zo ben je zeker van een gunstig klimaat en verluchting. De plaats van de voeler, de relatieve vochtigheid, de CO₂- en ammoniakconcentraties zijn daarbij belangrijke factoren. Samen bepalen ze het begrip 'klimaat'. Een slecht klimaat bezorgt dieren een onbehaaglijk gevoel. Daardoor kunnen ze frustratiegedrag ontwikkelen.

De varkenshouders getuigden dat de manier van huisvesting ook een belangrijke invloed heeft op het stressgehalte van het dier en dus mogelijk ook op het bijtgedrag. Denk onder meer aan het materiaal, bijvoorbeeld een beton- of plasticvloer, of aan de keuze voor een volle vloer of een roostervloer in het hok. Bepaalde slachthuizen pasten hun infrastructuur aan: helling, belichting, kleuren van de materialen en schaduw. Hierdoor wisten ze het stressgehalte van de dieren bij het drijven te doen dalen. Varkenshouders kunnen hier zeker iets uit leren.

Bij nieuwbouw gebruiken varkenshouders meer en meer kunststof, zowel als roostervloer als voor hokafscheidingen. Kunststof heeft een hoge behaaglijkheidswaarde. Maar de dieren raken bij dit materiaal hun overtollige warmte veel moeilijker kwijt tijdens warmere dagen. Zo voelen ze zich net minder behaaglijk, met als gevolg meer frustratiegedrag.

Via een goed klimaat in het varkenscompartiment kun je zorgen voor een optimale fictieve hokindeling. Het varken voelt zich goed als hij duidelijke zones terugvindt op de juiste plaats in het hok. Het dier wil een vreet- en drinkruimte, een rustplaats, een activiteitenruimte en een mestruimte. Het ontbreken van deze functionele ruimtes kan opnieuw leiden tot bijtgedrag.

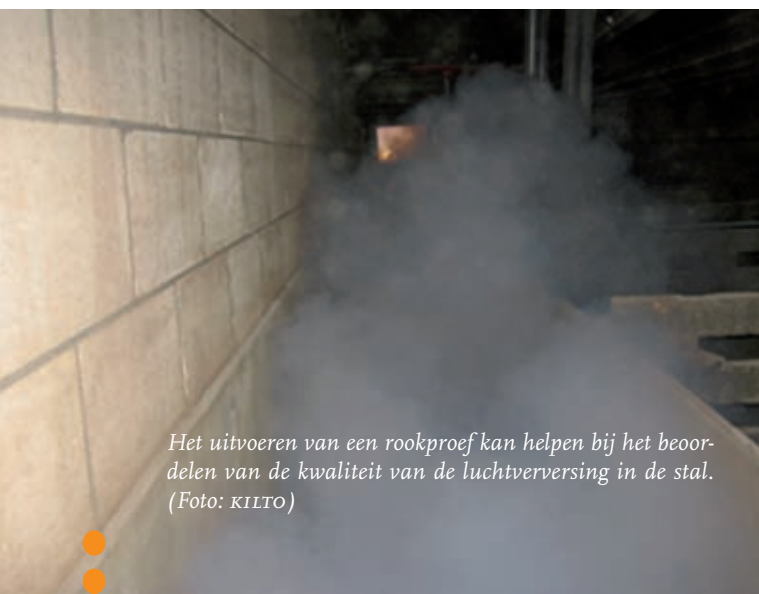
Drinkwater

Wanneer je bijtproblemen wilt voorkomen, is het essentieel dat de varkens continu beschikken over vers en fris drinkwater. De drinkwaterkwaliteit moet bovendien optimaal zijn. Mogelijke infectiedruk in de leidingen kun je verlagen door aanzuring van het water of door het toevoegen van probiotica. Deze 'goedaardige' bacteriën kapen het voedsel weg van de infectieuze. Zo kunnen er zich minder 'schadelijke' bacteriën ontwikkelen. De probiotica leggen een biofilm in de waterleiding.

Bacteriologisch besmet drinkwater kan aanleiding geven tot diarree, onbehegen en vervolgens bijtgedrag uitlokken. Over een directe relatie tussen drinkwater en bijtgedrag is geen wetenschappelijke literatuur beschikbaar.

Hokverrijking

Praktijkervaringen van de aanwezige varkenshouders leren dat het preventief of curatief aanbieden van speeltjes nauwelijks een

Het uitvoeren van een rookproef kan helpen bij het beoordelen van de kwaliteit van de luchtverversing in de stal.
(Foto: KILTO)

Gezondheid

De aanwezigheid van ziektes en bacteriën heeft een invloed op het bijtgedrag van varkens. Dat vinden alvast de varkenshouders. Het verhoogde bijtgedrag verdwijnt pas na het behandelen of vaccineren van de dieren.

Vaccineren tegen atrofische rhinitis of snuffelziekte lost de problemen wel op, maar vooral het verwijderen van de (genetisch) gevoelige dieren blijkt effectief. Snuffelziekte kenmerkt zich door proestend niezen, bloedneuzen, traanstrepen, korte en/of kromme neuzen en verminderde groei. Verschillende benige en kraakbenige structuren in de neus zijn verstoord in hun ontwikkeling en groei. Het resulteert in een vorm-

verandering of het wegvallen van de neusschelpen (atrofie van de conchae). Het neustussenschot kromt zich of gaat scheefgroeien. De remming in de groei van de neus- en bovenkaakbeenderen veroorzaakt de verkorting en het scheefgroeien van de neus. Door de afwijkingen aan de bovenkaak nemen de dieren moeilijker voer op. Ze zijn bovendien gevoeliger voor longontsteking. Samen resulteert dit in een verminderde groei. De typische traanstrepen ontstaan door de vervorming van het traankanaal.

Ook een terugkoppeling van slachthuisbevindingen bezorgt de varkenshouder nuttige informatie in de zoektocht naar de oorzaak van staart- en oorbijten.

effect heeft. Na een paar dagen ebt de interesse in de aanwezige speeltjes weg. Vanuit dit oogpunt verander je ze dus best regelmatig.

Opgelet: het aanbieden van speelgoed en het verwisselen van dit speelgoed met andere hokken zorgt voor sanitaire problemen. Het speelgoed is namelijk moeilijk te reinigen en kan ziektes verspreiden. Hokverrijking biedt de dieren wel verstrooiing en bezorgt de varkenssector zo een beter imago.

Bezettingsgraad

Zowel praktijkervaringen als wetenschappelijk onderzoek toonden aan dat een te hoge bezettingsgraad kan leiden tot staartbijtgedrag, -letsels en kannibalisme. Uit een Vlaamse studie in 2005 op 41 Vlaamse varkensbedrijven bleek dat de gemiddelde oorletselscore hoger ligt op bedrijven waar de oppervlakte per big lager is dan 0,31 m² dan op bedrijven die meer ruimte voorzien.

De deelnemers in dit onderzoek verklaren dat vooral de bezettingsgraad en klimaatfactoren een erg grote impact hebben op de prevalentie van bijtletsels.

Seizoen

Volgens de betrokken varkenshouders spelen er geen of nauwelijks seizoenseffecten op de prevalentie van staartbijten. Ze merken wel een verhoogd staartbijtgedrag wanneer er nieuw graan in het voeder zit. Dat is dus in de periode rond juli en augustus

Vanuit hygiënisch oogpunt is het gebruik van los speelgoedmateriaal niet ideaal: een nieuwe speelbal is bijvoorbeeld al na een week erg vuil (zie inzet).

tot september of begin oktober. Eenmaal er bijtproblemen in de groep voorkomen, is het moeilijk om dit afwijkende gedrag definitief te stoppen.

Onderzoek heeft wel een seizoenseffect aangetoond, maar de bevindingen zijn niet eenduidig. Bepaalde onderzoekers vonden in slachthuizen tussen april en juni de hoogste frequentie van staartbijtletsels bij vleesvarkens. De onderzoekers hielden rekening met het feit dat staartbijten frequent voorkomt op een leeftijd van drie tot vier maanden. Vandaar suggereren ze dat de prevalentie van dit syndroom in vleesvarkensstallen het hoogst is in de periode van januari tot maart. In contrast met deze bevindingen noteerde een studie in Deense slachthuizen een verhoogde prevalentie van staartbijtletsels in de wintermaanden.

Aardstralen

Een aantal varkenshouders hadden het over de relatie tussen de aanwezigheid van aardstralen in de varkensstal en bijtproblemen bij hun dieren. De aardstralen in de stal of een bepaald hok kunnen de dieren onrustiger maken. De varkens voelen zich dan minder behaaglijk, uiten meer frustratiegedrag en vertonen gezondheidsproblemen. Het bestaan, de detectie en het uitschakelen van aardstralen is niet wetenschappelijk bewezen.

Stappenplan nodig

Bovenstaande informatie wijst erop dat bijtgedrag een ernstig probleem vormt in de varkenshouderij. Zowel de oorzaak als de oplossing is niet eenduidig. Bijtgedrag is een ernstige vorm van frustratiegedrag of een uiting van ongemak.

Waarom voelt een varken zich ongemakkelijk? Meerdere factoren kunnen een rol spelen in de uiting van frustratiegedrag. Deze beïnvloedende factoren kunnen zowel van interne (voeding) als externe aard (bezetting, stalhygiëne, stalklimaat, breedte voederplaatsen) zijn. Kortom, het oplossen van dergelijk bedrijfsprobleem vraagt om een stappenplan. Neem dus stap voor stap potentieel beïnvloedende factoren onder de loep. ■

Dit artikel is gebaseerd op de Nieuwsbrief van maart 2009 rond het ADLO-project in kwestie. Het Kempisch Instituut voor Land- en Tuinbouwonderzoek vzw (KILTO) geeft deze Nieuwsbrief uit. Bert Driessen (ЗТС и КНК), Rony Geers en Vincent Van de Perre (ЗТС) en Jos Van Thielen (Kilto, КНК) werkten eraan mee. Meer info: Vincent.VandePerre@biw.kuleuven.be.

Afwijkingen aan longen of in de neus kunnen een verklaring bieden op de vraag waarom de dieren zich niet goed voelden tijdens de afmestfase. Daardoor vertonen ze namelijk een verhoogd frustratiegedrag. Ook infecties met *Streptococcus haemolyticus* en schurftparasieten kunnen staartbijtgedrag uitlokken.

Dieren die zich niet goed voelen en stress vertonen, uiten dit via hun voorkomen en lichaamshouding. Dieren met stress hebben niet altijd een mooie gevulde buik. Ze staan erbij met ingeslagen flanken, hebben een ruwer en donker haarkleed en vertonen stereotiep gedrag zoals flankbijten.